Кузнєцов В. Г.

Концепція суду-закону в біблійній моделі світу.

Анотація

У цих тезах йтиметься про систему уявлень, яка стисло виражена одним словом – *мішпат* (מִשְׁפָּט), що означає *суд*; *правосуддя*, *справедливість*, *правда*; *закон*, *статут*; *вирок*, *постанова (суду)*, *засудження*.

Ключові слова:

суд; *правосуддя*, *справедливість*, *правда*; *закон*, *статут*; *вирок*, *постанова (суду)*, *засудження*.

У цих тезах йтиметься про систему уявлень, яка стисло виражена одним словом – *мішпат* (מִשְׁפָּט), що означає *суд*; *правосуддя*, *справедливість*, *правда*; *закон*, *статут*; *вирок*, *постанова (суду)*, *засудження*. У Старому завіті воно зустрічається досить регулярно (наприклад, Бут. 18: 19; Вих. 21: 1; Вих. 24: 3; Лев. 20: 22; Втор. 10: 18; Пс. 1: 5; Пс. 9: 17; Пс. 18/19: 10; Пс. 35/36: 7; Пс. 88/89: 15, Пс. 96/97: 2; Пс. 118/119: 20, 52, 91, 102).

Мішпат є фундаментальним поняттям, що виражає концепцію божественного управління світом. Дана концепція представлена в багатьох біблійних текстах, але своє концентроване вираження знайшла саме в цьому слові.

Перш за все, це діяльний прояв божественної правди і справедливості, провідний принцип Божого керівництва універсумом і тому основа престолу Господнього (Пс. 88/89: 15; 96/97: 2). Це закони світобудови, дані для людей і тварин (Пс. 35/36: 7; 118/119: 91). На них мають бути засновані всі людські правила, людські суд і справедливість. Перебування людського серця в праведності – то проходження шляхом справедливого Бога (Втор. 10: 16–18). Творіння правди і суду входить в обітниці, дані Аврааму (Бут. 18: 17–19).

Закон, що був даний вибраному народу, є частковим проявом загальних принципів. І оскільки він – частина космічних законів, він вкорінює людину у всесвіті, дає їй певне місце, а також регулює відносини між людьми і природою. Про космічність закону говорить і симетричність висловів Бога, які дають початок всесвіту та закону вибраного народу [Аверинцев, 1983: с. 279].

Дотримання закону – умова для перебування Ізраїля на землі обітованій. По-перше, тому, що за відступ від нього Бог відбере у людей Свій дар (Лев. 26: 14–15; 32–33). По-друге, Бог ініціює війну між людьми і природою (Лев. 26: 22). Повстане на беззаконних і сама земля (Лев. 20: 22). І звільнення від невірного народу стане її великої суботою (Лев. 26: 34–35).

Взагалі оволодіння обітованою землею передбачало встановлення певних договірних відносин між вибраним народом і природою. В рамках цих відносин Бог передбачив спеціальні суботи для землі (суботні роки), а також спільні для землі та людини [Щедровицкий, 2008: с. 725]. Саме недотримання ізраїльтянами останніх і має бути компенсовано землі: «<...> мається на увазі число суботніх днів, що вважаються “невідсвяткованими”» [там само, с. 744]. Тут перед нами особлива система уявлень, заснованих на специфічному розумінні роботи і відпочинку. Робота при цьому розуміється як втручання людини в порядок природи, а відпочинок – як відмова від такого втручання, як перемир’я між природою та людиною [Фромм, 1992: с. 289–290].

Через суди-закони людина пізнає Бога (Пс. 9: 17), через суди-закони Бог виховує і навчає людину (Пс. 118/119: 102). Навіть запитування про них стає наближенням до Господа (Іс. 58: 2). Ті, хто не знає судів-законів, перебувають у темряві і подібні мертвим (Іс. 59: 8–10).

У *Іов. 34: 1–6* виявляється зв’язок законів-судів з пізнанням в ширшому контексті. Тут ми бачимо, що суд – це також міркування про добро і зло з винесенням певного вердикту. Причому добро і зло тут не абстрактні категорії, а певні шляхи, певні практичні правила. Второзаконня пояснює, що мова йде про шляхи, що ведуть до життя і смерті, до набуття

благословення або прокляття, до можливості зайняти своє місце в Божественному порядку або до втрати такого місця (Втор. 30: 15-20). Пов'язує суди-закони з життям і Книга Левіт (Лев. 18: 5).

Суди-закони виступають як цінність і навіть коштовність (Пс. 18/19: 10–12), як об'єкт пристрасних прагнень людини (Пс. 118/119: 20). Вони дають людині втіху (Пс. 118/119: 52), охороняють і оберігають її (Пс. 18/19: 10–12). Життя, яке відповідає їм, увінчується нагородою (Пс. 18/19: 10–12). Взагалі закони також є і правилами життя, а слідувати цим правилам належним чином можна лише постійно відчуваючи любов Бога до вибраного народу і до окремих його представників [Дрейн, 2003: с. 367–368].

Божественне право – це прецедентальне право. Кожна божественна постанова – якийсь вирок, ухвала суду. Тут варто згадати, що той світовий порядок, який нам відомий, є здійснення вироку у справі про гріхопадіння. І змінений він буде за вироком Останнього суду. Відповідно, Бог вільний переглядати ті чи інші Свої вироки.

В промовах Бога на Синай-горі звучить тон безумовності, але він не є абсолютним. Закон єдиний з заповітом, а заповіт включає в себе умови і умовність (Вих. 34: 24). Виконання обітниці ставиться тут в залежності від наслідування положень закону якраз за формулою «якщо ... то ...».

За тією ж формулою найчастіше побудовані вислови, що передаються Господом через пророків. Наприклад, в *Іс. 1: 15–20*. До речі, тут сказано *«ходіть же й розсудимось»*. Інакше кажучи, рішення буде винесено на підставі аналізу наявного стану речей в судовому засіданні.

Сам по собі закон нібито безумовний. Але лише частково. В рамках, які визначені ситуацією гріхопадіння. Втім, навіть в цих рамках він уже зазнав змін, оскільки втілення Христа і Його жертва знову змінили ситуацію. Відбувся новий суд і був винесений новий вирок. Серце колишніх судів-законів збережено, але дуже багато змінилося.

Більш того. Закон в принципі може і повинен змінюватися. Бог змінював його ще до Христа. Так, наприклад, на Синаї Господь сказав: «Не робитимеш собі ніякого тесаного кумира, ані подобини того, що вгорі, на небі, ні того, що внизу, на землі, ні того, що попід землею, в водах. Не падатимеш перед ними ниць і не служитимеш їм, бо я Господь, Бог твій, Бог ревнивий, що караю беззаконня батьків на дітях до третього й четвертого покоління тих, хто ненавидять мене, і творю милосердя до тисячного покоління тим, хто люблять мене і бережуть заповіді мої» (Вих. 20: 4–6).

Але через пророка Єремію Бог відкриває вже інше: «Ось прийдуть дні, – слово Господнє, – і я засію дім Ізраїля і дім Юди насінням людським і насінням скоту. І як пильно я назирав за ними, щоб викорінити й зруйнувати, щоб розвалити й погубити та засмутити, так пильнуватиму, щоб їх відбудувати й насадити, – слово Господнє. За тих часів не говоритимуть більше: Батьки їли зелений виноград, а на зубах у синів оскома! Ні, кожний вмиратиме за свою провину. Кожен, хто їстиме зелений виноград, той й оскому на зубах матиме» (Єр. 31: 27–30). У вірші 31, однак, сказано: «Ось прийдуть дні, – слово Господнє, – і я створю з домом Ізраїля та з домом Юди новий завіт». Тому дані слова можна віднести і до месіанського часу. Але те ж саме знаходимо у Єзекиїла (Єз. 18: 1–4, 20–24, 30). І тут вже явно йдеться про зміну, яка відбувається за часів пророка. Хоча зв'язок з приходом месії тут, звичайно ж, є. Людям відкриваються нові суди-закони, дані як передвістя месіанської епохи в передмесіанскі часи.

Крім того, в ситуації, коли єдність Бога і людини буде відновлено, суди-закони будуть позбавлені функції богопізнання, бо говорити про бого*пізнання* як про процес стане вже неможливо, – але тільки про бого*знання* (Єр. 31: 31–34).

Корекція судів-законів також буде пов'язана з відновленням єдності між людьми і природою та єдності між людьми (Іс. 11: 1–9; Мих. 4: 3) До речі, в Ісаї зв'язок *вирок суду месії – нові закони* простежується дуже чітко.

Взагалі в Біблії суд виступає як фундаментальний принцип стосунків між людьми з Богом, наявність якого обумовлена пошкодженням людської природи в результаті гріхопадіння. Прояви цього принципу мають два аспекти: по-перше, Бог прямо і безпосередньо судить людину протягом усього його життя; по-друге, людина перед обличчям Бога сама судить себе власним життям.

Можна говорити також про суд як про принцип взаємовідносин людини з самою собою. Тут теж є два аспекти.

Перший – об'єктивний. Знову-таки мова йде про самоосуд власним життям через реалізацію гріховних установок по відношенню до самого себе і до інших людей. У другому випадку слід особливо виділити такий гріховний і збочений принцип взаємовідносин між людьми, як *осуд*. Засудження теж стає самоосудом того, хто засуджує (Мт. 7: 1–2; Рим. 2: 1).

Другий – суб'єктивний. Людина судить сама себе судом совісті. Начебто тут все правильно. Але ось апостол Павло пише: «Для мене то найменша річ, щоб ви мене судили чи якийсь суд людський; ба й сам себе я не суджу. Бо я не почуваю себе винним ні в чому, але я тим не виправданий. Хто мене судить – це Господь. Тож не судіть нічого перед часом, поки Господь не прийде й не освітить те, що скрите в темряві, та виявить задуми сердець, і тоді кожному хвала буде від Бога» (1 Кор. 4: 3–5). Роздуми над цими словами призводять до однозначного висновку: суд – Божа справа, але не людська. Коли людина засуджує себе своїми справами, бажаннями, думками та ін., вона робить це не зі своєї волі. Процес є цілком об'єктивований. Внесення ж суб'єктивного елемента є гріхом і помилкою. Коли людина судить інших або себе, вона зазіхає на прерогативи Бога. І вирішуючи справу з самою собою, вона повинна за вказівками совісті відкинути свій гріх, але не судити себе, не виносити вирок, повністю надавши це останнє Богу.

Оскільки взаємини Бога і занепалого людства є перманентним судом, судом стає і всяка теофанія. Бог приходить як Суддя, виявляючи найважливіший аспект Своєї Сутності. Єврейський коментар до книги Вихід говорить, що саме ім'я *Б-г* означає *Суддя* [Книга Шмот].

Підведемо підсумок. С. С. Аверинцев писав, що всесвіт в Біблії – це *олам*, тобто світ, який розуміється як час, як історія, світ, який безперервно перебуває в русі і може перейти в нову якість, змінитися іншим оламом [Аверинцев, 2004: с. 94, 269, прим. 24]. Можна стверджувати, що біблійний всесвіт робить таким, яким він є, саме *мішпат*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

Аверинцев С. С. Древнееврейская литература // История всемирной литературы в девяти томах. – Т. 1. – М.: Наука, 1983.

Аверинцев С. С. Поэтика ранневизантийской литературы. – СПб.: Азбука-классика, 2004.

Дрейн Дж. Путеводитель по Ветхому Завету / Пер. с англ. Л. Сумм. – М: Триада, 2003.

Книга Шмот с комментариями РаШИ / пер. Фримы Гурфинкель. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа к тексту: http://www.twirpx.com/file/1482939/

Фромм Э. Душа человека / сост. и общ. ред. П. С. Гуревича, пер. с нем. В. А. Закса, Э. М. Телятниковой, пер. с англ. Т. В. Панфиловой, Т. И. Перепеловой. – М.: Республика, 1992.

Щедровицкий Д. В. Введение в Ветхий Завет. Пятикнижие Моисеево. – М.: Оклик, 2008.